

Nr 51.

Av herr **Lundquist** i Rotebro, *angående åtgärder i syfte att uppmuntra kvinnliga tjänstemän till frivillig avgång ur statstjänst vid giftermåls ingående.*

Frågan om kvinnlig tjänstemans kvarstående i statstjänst efter inträde i äktenskap har vid upprepade tillfällen varit föremål för riksdagens prövning. Senaste gången så skedde var, så vitt jag kunnat finna, år 1927, då två olika motioner i frågan väcktes.

I den ena motionen hemställdes, »att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om utredning, huruvida och i vad mån åtgärder kunna vidtagas i syfte att begränsa gifta kvinnors innehav av statstjänst och allmänt uppdrag för bättre tillgodoseende av mäns och ogifta kvinnors möjligheter att erhålla arbetsutkomst». I den andra motionen hemställdes om utredning, »huruvida och i vad mån åtgärder kunna vidtagas i syfte att, utan ändring av gällande s. k. behörighetslag, begränsa gifta kvinnors i statstjänst tjänstgöring, för tillgodoseende av mäns och ogifta kvinnors anspråk på arbetsutkomst».

I båda motionerna betonades de rådande svårigheterna för ungdomen att finna arbetsanställning.

Andra kammarens femte tillfälliga utskott, till vilket de båda motionerna remitterades, avstyrkte desamma efter att bland annat ha förklarat sig kommit till den uppfattningen, att antalet kvinnor — särskilt sådana som vore gifta med statstjänstemän — icke vore så stort som i allmänhet antages och att utskottet för övrigt icke ansåge lämpligt att redan ändra på behörighetslagen och dess bestämmelser. Utskottet var emellertid icke enhälligt. Två reservanter förordade åtgärder i motionernas syfte.

Under debatten i kammaren voro även meningarna delade. Förespråkare funnos för båda linjerna. Voteringen fällde emellertid utslaget till förmån för utskottets avslagsyrkande.

Då denna fråga således redan vid flera tillfällen varit föremål för riksdagens prövning, kan det måhända synas obefogat att ånyo påkalla riksdagens uppmärksamhet för här ifrågasvarande spörsmål. De alltmera ökade svårigheterna för ungdomen inom olika samhällslager att finna arbete och förvärvsmöjligheter göra det emellertid enligt mitt förmenande till en bjudande plikt för statsmakterna att upptaga detta problem till allvarligt och ingående skärskådande. Allmänt anses ju, att den omfattande arbetslösheten just bland ungdomen är ett av vår tids allra allvarligaste bekymmer. Från olika håll krävas också åtgärder främst från det allmännas sida för att råda bot på här ifrågasvarande missförhållanden. Det är under sådana omständigheter

helt naturligt, att den allmänna opinionen, även med alltjämt ökad styrka, frågar sig, om det kan vara riktigt, att statsmakterna med korslagda armar åse, hurusom å ena sidan manlig och kvinnlig ungdom i allt större och större skaror förgäves spana efter någon möjlighet att förtjäna sitt uppehälle och skaffa sig en framtid, medan å andra sidan i stor omfattning såväl man som hustru i en och samma familj ha stadigvarande anställning — även i statens egen tjänst. Ej heller är det ägnat att förvåna, att bitterhet över rådande förhållanden ofta blandar sig med sorgen och bekymren hos de föräldrar, som endast med den största försakelse och stora svårigheter kunnat skaffa sina barn den underbyggnad, som skulle göra det lättare för dessa att »slå sig fram» i livet. Att det innebär stora vådor för ungdomen själv att gå sysslolös just under den farligaste åldern av sitt liv, torde slutligen ligga i öppen dag.

Andra skäl kunna för visso också anföras till stöd för den allt allmännare uppfattningen, att något bör göras för en rättvisare fördelning av de utkomst-möjligheter, som staten själv har att bjuda. Många sådana ha för övrigt redan under den förda diskussionen såväl i riksdagen som i pressen framförts. Jag förbigår emellertid här dessa andra skäl. Vad ovan anförts om de svårigheter att få arbete, med vilka våra dagars kvinnliga och manliga ungdom har att brottas, äro nämligen enligt mitt förmenande redan i och för sig fullt tillräckligt för att motivera en utredning, huruvida och i så fall vilka åtgärder kunna från statsmakternas sida vidtagas för att i större utsträckning än hittills plats må kunna beredas män och ogifta kvinnor i stället för gifta kvinnor.

I femte tillfälliga utskottets utlåtande år 1927 lämnas en sammanställning av antalet anställda kvinnor, gifta och ogifta, vid vissa statliga verk. Av denna sammanställning framgår, att vid däri upptagna verk hela antalet gifta kvinnliga tjänstemän då uppgick till 783, motsvarande 17.8 % av samtliga kvinnliga befattningshavare vid verken i fråga. Det var förmodligen dessa siffror, som föranledde utskottet att uttala, att antalet gifta kvinnor icke vore så stort som allmänt antoges. Man synes med fog kunna ifrågasätta, huruvida detta utskottets uttalande är alldeles riktigt. I varje fall synes det mig, som om dessa siffror voro av beskaffenhet att ge stöd åt kravet på en utredning. Det vill för övrigt förefalla, som om utvecklingen sedan år 1927 gått i den riktningen, att antalet gifta kvinnor i statstjänst ytterligare stigit. Jag har varit i tillfälle att från tvenne av de verk, som voro medtagna i femte tillfälliga utskottets förutnämnda sammanställning, nämligen postverket och statens järnvägar, erhålla ny uppgift å antalet kvinnliga tjänstemän, avseende förhållandet vid årsskiftet 1930—1931. Enligt denna senaste uppgift ställer sig antalet ordinarie kvinnliga tjänstemän vid dessa verk sålunda:

	Hela antalet kvinnliga tjänstemän	Därav gifta	Gifta i % av hela antalet kvinnliga tjänstemän
Postverket	692	169	24.5
Statens järnvägar	336	81	24.1

År 1927 funnos vid postverket 691 ordinarie kvinnliga befattningshavare, av vilka 125, d. v. s. 18.1 %, voro gifta. Antalet gifta kvinnor har alltså sedan dess avsevärt stigit, både absolut och relativt. Vid statens järnvägar funnos år 1927 347 ordinarie kvinnliga befattningshavare, av vilka 78, d. v. s. 22.4 %, voro gifta. Hela antalet kvinnliga befattningshavare vid statens järnvägar har sålunda sedan år 1927 minskats, men minskningen har icke gått ut över de gifta, vilka i stället ökat både absolut taget — från 78 till 81 — och relativt — från 22.4 till 24.1 %.

Vid de två verk, från vilka jag varit i tillfälle att erhålla nya uppgifter, har således en icke obetydlig procentuell ökning av antalet gifta kvinnliga tjänstemän ägt rum sedan år 1927. Ingenting synes tala för att tendensen skulle vara en annan vid andra verk.

De gifta kvinnornas antal torde alltså för närvarande representera en större procent av hela antalet kvinnor i statens tjänst än vad fallet var, när här ifrågasvarande spörsmål förra gången var föremål för riksdagens övervägande. De gifta kvinnornas kvarstående i statstjänst måste alltså anses för närvarande inverka ännu menligare än tidigare på ungdomens möjligheter att få arbetsanställning. Det torde ej heller kunna bestridas, att arbetslösheten bland ungdomen och svårigheterna för denna, den kvinnliga lika väl som den manliga, att vinna anställning skulle i icke ringa grad förminskas, därest och i den mån kvinnorna vid giftermåls ingående lämnade sin statstjänst.

Tanken på tvångsåtgärder för vinnande av detta mål har visserligen vid olika tillfällen varit uppe och även från många håll vunnit gillande och stöd. Då emellertid behörighetslagen så nyligen genomförts, synes det mig icke böra ifrågakomma, att statsmakterna tillgripa åtgärder, som beröva de gifta kvinnliga befattningshavarna dem i denna lag tillförsäkrade förmåner och rättigheter.

Däremot synes det mig böra ligga i allas intressen — alltså även både de gifta och ogifta kvinnornas — om det ginge att få till stånd sådana förmåner vid frivilligt avgående, att de kvinnor, som vid inträdande i äktenskap helst skulle önska att avgå ur tjänst, funne det ur ekonomisk synpunkt lättare än med nu gällande bestämmelser att så göra. De åtgärder, som i sådant syfte tidigare föreslagits, tror jag ej ensamma ha varit tillräckligt effektiva eller lockande.

För egen del är jag av den uppfattningen, att vad som först och främst bör erbjudas är en avskedsgratifikation, så tillmätt, att den verkligen är av någon betydelse såväl i allmänhet som ej minst för bosättningen. Ersättningsens storlek bör kunna variera något efter tjänsteårens antal. Ett belopp, motsvarande vederbörande tjänstemans årslön vid avskedet, synes mig som regel böra kunna anses skäligt. Högre ersättning torde ej böra ifrågakomma. För utbekommande av denna gratifikation skulle fordras, att tjänstemannen avginge ur tjänst inom en starkt begränsad tidsrymd före eller efter äktenskapets ingående.

Måhända förefaller en gratifikation av ovan ifrågasatta storlek mången

att vara alltför hög ur statsverkets synpunkt. Jag tror emellertid icke, att så blir fallet. Det bör ej förbises, att statsverkets avlöningskostnader för de avgående befattningshavarna i allmänhet ställa sig ej så litet högre än för de yngre, som nyintagas i stället. Sjukledigheten torde vidare i allmänhet vara vida mindre hos de yngre tjänstemannaårgångarna än hos de något äldre. Även ur ren statsfinansiell synpunkt torde det därför vara försvarligt att lämna en någorlunda stor avskedsersättning. Vilja statsmakterna effektivt uppmuntra till frivillig avgång av de gifta kvinnorna, lär det för övrigt icke vara tillrädligt att tillmäta avskedsersättningen för lågt.

En annan sak, som otvivelaktigt skulle komma att stimulera den frivilliga avgången, vore, om pensionsfrågan kunde i ett sådant fall som det här ifrågasvarande ordnas bättre än vad nu är fallet. För närvarande gäller som allmän regel den bestämmelsen i fråga om pensionen, att $\frac{2}{3}$ av den utgående pensionen betraktas som statspension, medan återstoden avses skola bestridas medelst av tjänstemannen erlagda pensionsavgifter. När tjänsteman upphör att inneha ordinarie anställning i statens tjänst och icke är berättigad utfå pension, så skall enligt nu gällande bestämmelser — åtminstone är detta fallet vid kommunikationsverken — från vederbörande pensionsfond till pensionsstyrelsen inbetalas kapitalvärdet av de av *befattningshavaren* i fråga erlagda pensionsavgifterna. Däremot överföres intet motsvarande bidrag från verkets sida. Med säkerhet skulle det för här ifrågasvarande syfte vara av betydelse, om vid avgång i samband med äktenskap inte blott tjänstemannens egen kapitalinsats utan även ett belopp, motsvarande kapitalvärdet av statens andel i den avgåendes tjänstepension överfördes till den allmänna pensionsförsäkringen. Detta synes vara en rimlig begäran, då statsandelen av pensionen i realiteten ingenting annat är än en del av tjänstemannens redan intjänade avlöning.

Vidare är det angeläget, att den avgående tjänstemannens mellanhavande med vederbörande pensionsfond för familjepension ordnas upp så, att den kvinnliga befattningshavare, som vid äktenskaps ingående önskar avgå från sin ordinarie statstjänst, kan i någon form få tillgodoräkna sig redan erlagda pensionsavgifter. — Numera erlägga nämligen de kvinnliga befattningshavarna avgifter för eventuellt efterlevande barns pensionering. En för de avgående kvinnliga tjänstemännen tillfredsställande lösning av denna fråga synes kunna åstadkommas utan några större svårigheter. Inom den privata försäkringsverksamheten lär det vara vanligt, att var och en, som vill avbryta sin försäkring, i någon form tillgodoföres vad han redan inbetalt i premier.

Av betydelse för den frivilliga avgången äro givetvis även de återanställningsmöjligheter, som kunna erbjudas. Kunde det ordnas så, att de kvinnliga tjänstemän, som vid giftermåls ingående lämna sin statstjänst, erhöles garanti för återinträde vid makens dödsfall eller vid skilsmässa, vore detta givetvis ur den avgåendes synpunkt sett önskvärt. Att statsmakterna skulle sträcka sig så långt, synes emellertid knappast vara tillrädligt. En sådan anordning skulle antagligen i praktiken komma att visa sig svår-

genomförbar. Ej ens i den mån, vakanser uppstå, synes en återanställning av dessa f. d. befattningshavare alltid kunna med hänsyn till statens intressen garanteras. I många fall kunna nämligen vederbörande redan ha nått sådan ålder, att de icke lämpligen kunna sättas att utföra det arbete, ifrågavarande tjänst kräver, synnerligast som de kunna vara för detsamma helt främmande. Någon generell skyldighet att återantaga en f. d. befattningshavare synes staten alltså icke gärna kunna åtaga sig. Däremot bör det kunna uppställas som en regel, att, om vid uppstående vakans eller behov över huvud av ytterligare arbetskraft för arbetet i fråga fullt lämplig f. d. kvinnlig befattningshavare såsom änka eller fränskild finnes som sökande, denna bör ifrågakomma till återanställning vid verket under de former och med de avlöningsförmåner, som med hänsyn till arbetets art i olika avseenden kunna anses motiverade. Så vitt jag är rätt underrättad, förekommer vid vissa av ämbetsverken ett icke obetydligt behov av reservtjänstemän under vissa tider av året. Det vill förefalla, som om med fördel arbetsföra f. d. befattningshavare av här ifrågavarande slag skulle kunna i stor utsträckning användas just å dessa poster, varvid deras avlöningsförmåner i görlig mån borde avvägas med hänsyn till deras förut innehavda löneförmåner.

Det är mycket möjligt, att vid en mera ingående utredning även andra förmåner och dispositioner kunna visa sig lämpligen böra komma i fråga. Jag tror emellertid, att redan de här ovan ifrågasatta åtgärderna är sådana, att de böra verksamt uppmuntra kvinnliga tjänstemän till frivillig avgång vid giftermåls ingående. Och något annat syftemål har icke denna motion. Allt vad här avses är att söka få fram sådana åtgärder från statsmakternas sida, som ur de kvinnliga befattningshavarnas egen synpunkt göra det fördelaktigt och naturligt att i samband med äktenskaps ingående taga avsked, därmed samtidigt ökande möjligheterna för ungdomen, den kvinnliga likaväl som den manliga, att vinna anställning i statens tjänst. Intet som helst tvång ifrågasättes. Under sådana förhållanden och då den önskade utredningen sålunda endast skulle gå ut på att å ena sidan söka bereda vissa extra förmåner åt sådana kvinnliga befattningshavare i statens tjänst, som vid äktenskaps ingående vilja avgå ur tjänsten, och å andra sidan att lindra den tyngande arbetslösheten bland ungdomen, vill det förefalla, som om knappast med fog någon erinran skulle kunna göras mot att här ifrågavarande spörsmål göres till föremål för en opartisk och förutsättningslös utredning, som tar sikte bl. a. på de förslag och synpunkter jag här tillåtit mig att framlägga.

Någon principiell erinran mot att på detta sätt gifta kvinnliga befattningshavare skulle beredas en viss särställning, synes mig så mycket mindre kunna göras som redan enligt nu gällande avlöningsreglementen de kvinnliga tjänstemännen intaga en sådan. Så t. ex. finnes i det för kommunikationsverken f. n. gällande avlöningsreglementet en paragraf av följande lydelse:

»Kvinnlig innehavare av ordinarie befattning vare, därest hon har vård-

nad om barn under 15 år, skyldig att ställa sig till efterrättelse de föreskrifter i fråga om fullständig eller partiell tjänstledighet som vederbörande verks styrelse, eller, där denna saknar behörighet att meddela tjänstledigheten, Kungl. Maj:t med hänsyn till befattningens behöriga upprätthållande finner nödigt meddela.»

Även flerstädes utomlands har här ifrågavarande spörsmål av statsmakterna uppmärksamrats. Så är fallet t. ex. i Holland och Norge; åtminstone i fråga om järnvägspersonalen. Vid de nederländska järnvägarna utgör sålunda för kvinnlig tjänsteman ingåendet av äktenskap enligt avlöningsbestämmelserna, vilka äro fastställda av regeringen, giltig anledning för järnvägsförvaltningen att uppsäga tjänstemannen. Har denna innehaft fast anställning under minst 10 år, utfaller omedelbart pension, beräknad efter antalet fullgjorda år i fast tjänst. Uppgår anställningstiden till mera än ett men icke till 10 år, utgår i stället för pension en avgångsersättning. Denna utmätes likaledes efter antalet år i fast tjänst och får icke överstiga beloppet av lönen för det senaste tjänsteåret.

Vid de norska statsbanorna utgör icke ingåendet av äktenskap i något fall giltig orsak att uppsäga kvinnlig tjänsteman. Däremot kan tjänsteman uppsägas, om befattningen befinnes icke vara längre behövlig. Har i sådant fall tjänstemannen innehaft fast anställning i minst 15 år, utgår under två år 60 procent av den senaste avlöningen såsom väntpenningar. Därefter upphör understödet från statsbanorna, intill dess att tjänstemannen fyllt 60 år, varefter pension utgår. Har kvinnlig tjänsteman vid avsked efter uppsägning innehaft anställning minst 10 men icke 15 år, utgå icke väntpenningar. Däremot utgår även i detta fall pension efter uppnådda 60 levnadsår. Uppsäges tjänsteman före fullgjorda 10 år i fast anställning, återbetalas vid avgången de av tjänstemannen erlagda pensionsavgifterna.

I Danmark ha statstjänstemännens löner varit föremål för utredning av en stor kommission, som avgav sitt utlåtande i slutet av förra året. Av detta utlåtande framgår, att man i Danmark just för närvarande har för avsikt att genomföra åtgärder för uppmuntrande av frivillig avgång ur tjänst bland de kvinnliga befattningshavarna vid äktenskaps ingående. Kommissionen har nämligen enhälligt föreslagit den bestämmelsen, att »kvinnlig tjänsteman, som efter ansökan avskedas utan pension till följd av ingående av äktenskap, kan, när avskedet äger rum tidigast 6 månader före utgången av den månad, i vilken äktenskapet ingås, och senast med utgången av månaden efter äktenskapets ingående, efter företedd vigselattest få utbetalt ett belopp, som för varje helt års tjänst som tjänsteman utgör $\frac{1}{8}$ av årslönen, med stadstillägg och regleringstillägg, vid avskedet dock i intet fall över 1 års lön med tillägg.»

Därest riksdagen, såsom jag vågar hoppas, går in för en utredning av här ifrågasatt art, synes mig denna helt naturligt även böra taga sikte på alla de kvinnliga befattningshavare i statens tjänst, vilka f. n. sedan år tillbaka äro gifta och som alltså icke kunna lämna tjänsten inom den för avskedsgratifikationens erhållande i allmänhet tänkta korta tidsfristen. Då

det med hänsyn just till nu rådande synnerligen bekymmersamma tider för ungdomen måste anses ligga synnerlig vikt uppå, att uppnåelig lättnad åstadkommes snarast möjligt, synes mig särskilda övergångsbestämmelser böra tänkas utfärdade för redan nu gifta kvinnliga tjänstemän, tillförsäkrande dem samma avskedsgratifikation och övriga förmåner, som för andra gifta kvinnor, därest de utan pension lämna sin tjänst före viss angiven tidpunkt, exempelvis 6 månader efter vederbörlig kungörelses utfärdande.

På grund av vad jag sålunda anfört, tillåter jag mig hemställa,

att riksdagen ville besluta att i skrivelse hos Kungl. Maj:t anhålla dels om en förutsättningslös utredning, huruvida och i vad mån, bl. a. för bättre tillgodoseende av mäns och ogifta kvinnors behov av arbetsutkomst, åtgärder kunna vidtagas i syfte att uppmuntra kvinnliga tjänstemän till frivillig avgång ur statstjänst vid giftermåls ingående, dels ock om framläggande för riksdagen av de förslag, som av utredningen kunna föranledas.

Stockholm den 19 januari 1931.

R. Lundquist
i Rotebro.

I motionens syfte instämma:

<i>Erik Nordkvist.</i>	<i>Arne Forssell.</i>	<i>Carl Arv. Anderson.</i>
<i>Erik Nygren.</i>	<i>Fredrik Sandwall.</i>	<i>Nils V. Sandström</i> i Nyland.
<i>Nils Winkler.</i>	<i>Nils Holmström.</i>	<i>Elof Lindberg.</i>
<i>H. Lundström.</i>	<i>E. Eurén.</i>	<i>Gust. Svedman.</i>
<i>Emil Hultman.</i>	<i>Ernst Hage.</i>	<i>And. Hilding.</i>
	<i>Karl Magnusson</i> i Skövde.	

